

VOLLEYBOLDA HUJUM HARAKATLARINI BAHOLASH VA TAHLIL QILISH

Tuxtapulatov Sh.N., Tuxtapulatov R.N.

Annotatsiya

Voleybol bo'yicha texnik va taktik ko'nikmalarni baholash bo'yicha mutaxassislarning tajribasi umumlashtirildi. Hujum samaradorligi texnika va taktikaning individual ko'rsatkichlari bilan belgilanadi. Jamoada samarali natija ko'rsatgan o'yinchilarning texnik va taktik natijalarini baholash, nazariy tahlil qilish natijasida samaradorlik koeffitsienti aniqlandi.

Kalit so'zlar: *Texnik va taktik faoliyatning tarkibiy qismlari, malakali voleybolchilar, texnik va taktik mahoratlarini baholash.*

Аннотация

Обобщен опыт специалистов по оценке технических и тактических навыков игры в волейбол. Эффективность соревнований определяется индивидуальными показателями техники и тактики. В результате оценки, теоретического анализа технико-тактических результатов игроков, у которых команда показала результативный результат, был определен коэффициент результативности.

Ключевые слова: *компоненты технико-тактической деятельности, квалификация волейболистов, оценка их технико-тактического мастерства.*

Abstract

The experience of specialists in the assessment of technical and tactical skills in volleyball is summarized. The effectiveness of competition is determined by individual indicators of technique and tactics. As a result of the assessment, theoretical analysis of the technical and tactical natures of the players shown by the team effective nateja, the efficiency coefficient was determined.

Keywords: *components of technical and tactical activities, qualified volleyball players, assessment of technical and tactical skills.*

Mamlakatimizda barcha sohalarni rivojlantirishga kata e'tibor berilmoqda. Shu jumladan, jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish bo'yicha ham kata ishlar qilinmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-5924 sonli farmonida jismoniy tarbiya va sport sohasida amalga oshirilishi lozim bo'lgan islohatlar va vazifalar belgilab berilgan.

Shu boisdan hozirda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamdagi ishlar olib borilmoqda. Haqiqatdan ham dastlab jismoniy tarbiya sohasini rivojlantirsak xalqimiz salomatligi hamda yoshlarni sportga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishimiz mumkin.

Musobaqalardagi hujum jarayonlari haqidagi bilimlarni obyektivlashtirish va shakllanishining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda sportchilarning faoliyati, sport mahoratini oshirish uchun obyektiv shart-sharoitlarni yaratadi. O'quv jarayonini boshqarish tizimini takomillashtirish, ayniqsa, texnik va taktik harakatlarining samaradorligi hisoblanadi. Bu ko'rsatkichlar informatsion bo'lib, jamoa o'yinlarining haqiqiy holati va baholash mahorati haqidagi fikrni cheklagan, shunday ekan sportda tayyorgarlik tizimini yanada takomillashtirish va malakali voleybolchilarning hujumbardosh faoliyatining samaradorligini oshirish maqsadida texnik-taktik mahoratini baholashning yangicha yondashuv va usullarini izlash zarur.

Musobaqa jarayonida texnik-taktik harakatlarni baholash mezonlari

Voleybolda barcha texnik elementlarning miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini hisobga olish uchun formulalardan foydalanishni taklif qilamiz. Jamoaning hujum harakatlari samaradorligining integral ko'rsatkichini hisoblash va ularni turli xil hujum klassifikatsiyadagi jamoalar o'rtasida taqqostash [10,11]. Bazi parametirlarni baholash o'yin harakatlarining to'liq o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmagan ancha soddalashtirilgan hisob-kitiblar tizimi bo'yicha amalga oshirildi [3,10]. Musobaqa davomida olingan natijalarni matematik qayta ishlash asosida hujum harakatlarining umumiy samaradorligiga alohida taktik kombinatsiya, hujumning ta'sirini aniqlashni taklif qilamiz, Амалин М.У [1]. Shunday qilib voleybol rivojlanishining hozirgi bosqichidagi texnik-taktik harakatlarni baholashga batafsil yondashish zarurati paydo bo'ldi. Bizning fikrimizcha, himoyadagi texnik-taktik harakatlar samaradorligini, hujumlarning samaradorligini, shuningdek, murabbiylarga o'yinchilarni tayyorlash imkonini beradigan hujum faoliyatini tayyorlash imkonini beradigan hujum faoligi sharoitida texnik va taktik harakatlar koeffitsiyenti ko'rsatkichlarini o'z ichiga olishi kerak [8,9].

Olingan natijalardan tadqiqot jarayoniga tuzatishlar kiritish uchun foydalanish, ishning maqsadi, malakali voleybolchilarning texnik-taktik mahoratini baholash usullarini tahlil qilish va takomillashtirishni o'rganishdan iborat. Maxsus uslubiy, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish pedagogik kuzatish, voleybolchilarning texnik-taktik harakatlarini videotasvirga olish natijalarini umumlashtirish, matematik statistik usullari tadqiqot natejalari va ularni muhokama qilish ko'pgina olimlarning hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan tadqiqotlari natijarida sport o'yinlarida jamoaviy kurash taktikasi birinchi o'ringa chiqadi[1,4,5,10]. Bu qoida

voleybolda asosiy hujumchilarga ham tegishli. Hujum harakatlariga bir kishilik to'siq qo'yish, notug'ri qo'yilgan to'siq yoki uning yo'qligi bilan zarbani amalga oshirish imkoniyatlarini yaratishdan iborat. Biroq qo'lga kiritilgan harbir ochko va o'yinga e'tibor qozonish lozim. Samarali texnik-taktik harakatlar hujum qilish va to'siq qo'yish. Shu bois yuqori malakali voleybolchilarning hujumbardosh faoliyati samaradorligini baholash sifatini oshirish uchun ushbu hujum tarkibiy qisimlarini hisobga olish zarur, deb hisoblaymiz, bu esa kelgusida ham mashg'ulot jarayonini ham musobaqalardagi hujum faolligini takomillashtirish mashg'ulotlardagi qayta ishlash asosiga ayladadi [2,3,6,7]. Yuqori malakali voleybolchilarning texnik-taktik faoliyatini baholash uchun biz video kuzatuvlardan foydalangan holda jamoalarning musobaqa faoliyatini pedagogik kuzatdik, so'ngra 2022-yilgi XXX voleybol bo'yicha O'zbekiston chempionati o'yinlarining umumlashtirilgan tahlilini o'tkazdik. 2022-yilgi XXX voleybol bo'yicha O'zbekiston chempionati o'yinlarida (jami 60ta o'yin tahlil qilingan). Raqabat faoliyatini quyidagi tarkibiy qisimi tahlil qilindi: Guruhli taktik konstruksiyalardan foydalanishning miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari. Shaxsiy texnik va taktik harakatlarini aniqlash uchun bog'lovchi o'yinchining ikkinchi o'tish taktikasiga, shuningdek, uning guruh harakatlarini tashkil etish va ta'siriga bog'liq bo'lgan kombinatsiyalar qayt etildi. Taqqiqodlarimizda biz o'yinchilarning yuqori sport natijalariga erishishga tayyorgarlik darajasini aniqlaydigan obektiv ko'rsatkichlarni aniqlashga harakat qilindi. Natijalarni kompleks baholash texnologiyasini baholashning mavjud usullari. Voleyboldagi kamchiliklarni inobatga olgan holda, biz hujum faoliyatini tarkibiy qisimlarining xususyatlarini keng talqin qilish bilan hujumlarni ishlab chiqdik. Hisoblashda faqat maqsadga erishgan muvaffaqiyatli tashkil etilgan kombinatsiyalarni hisobga olish kerak deb hisoblaymiz. Shuningdek jamoalarda taktik haraktirga ega bo'lmagan va qoidaga ko'ra uchta to'siqqa qarshi bajariladigan hujumkor zarbalardan foydalanishga ham e'tibor qaratish lozim. Hozirgacha bo'lgan rivojlanishning asosiy tendenseyalari aniqlik va yuqori parvoz tezligidan kuchli va samarali hujum vositasiga aylangan quvvatni yetkazib berishning muhim o'lchovidan foydalanishni taklif qiladi. O'yinchi samaradorligini quyidagi formula yordamida hisoblash mumkin.

$$Ef.ostida = \frac{(P1 + P2 + P3 + P4) - P5}{p} \times 100\%$$

EF. ostida. – O'yinga to'p kiritishning samaradorligi;

P1-O'yinga kiritilgan to'plardagi ochkolar

P2- Murakkab kiritilgan to'plarni qabul qilish, hujumchini himoya qilayotgan yoki boshqa o'yinchi pastdan ikki qo'l bilan uzatishni amalga oshiradi.

P3- O'yinga kiritilgan to'pni murakkab qabul qilish, bunda hujumchi hujumning birinchi tempidagi o'yinchining harakatlarini bajarishi mumkin emas.

P4- O'yinga kiritilgan to'pni murakkab qabul qilish, hujumning birinchi tempidagi o'yinchining hujum harakatlari shubhali bo'ladigan hujum va hujum zarbasini qabul qilish.

P5-To'pni o'yinga kiritishdagi ochkolar

p-Umumiy o'yinga kiritilgan to'plar soni.

Ushbu baholash usullari asosida quyidagilarni aniqlash mumkin hujumda texnik va taktik mahorat koeffitsienti, bu yuqori malakali voleybolchilar jamoasining hujumkor harakatlarining samaradorligi o'rtasidagi summa bilan ifodalanadi, to'pni o'yinga kiritish va to'siq qo'yish samaradorligi formula bilan ifodalanadi:

$$TTHSK = HHS + TKS$$

TTHSK-texnik va taktik harakatlarning hujumdagi samaradorlik koeffitsienti

HHS-hujum harakatlarining samaradorligi;

TKS-to'p kiritishning samaradorligi;

Texnik va taktik mahoratni baholashning taklif qilingan usuli hujumda yuqori malakali voleybolchilar har bir rol va umuman jamoaning o'yinchilari uchun hisob-kitoblarni amalga oshirishga imkon beradi, shuningdek o'quv jarayonidagi xatolarni aniqlash va o'yinchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda sport musobaqalarini o'tkazishning eng maqbul usullarini tanlash orqali xatolarni tuzatish uchun har bir texnik element uchun baholashni hisoblashdan foydalaning.

O'zbekiston voleybolchilarining yuqori malakali hujumchilari hujumda texnik-taktik harakatlarining sifat ko'rsatkichlari keltirilgan

O'zbekistondagi yuqori malakali voleybolchilarining hujumbardosh faoliyati samaradorligi, n\60

Jamoalar	HS%	S	O'KTS	S	HHTVTSK	S
AGMKA (Toshkent)	52.4	1	25.1	1.2	77.5	2.5
Uztelecom	55	2.3	24.7	0,7	79.7	3.6
Buvayda	51.6	0,6	22,4	0.1	74,0	0,8
Namangan «Parvoz»	58.8	0.2	23.3	0.3	74.1	0.8
Navoiy «Eko»	50.8	0.2	21.5	0.5	72.3	0.05
Buxoro «BuxDU»	51.7	0.6	20.3	1.1	72.0	0.2
Jizzax «Ziyokor»	46.4	2	19.1	1.7	65.5	3.4
Sug'diona	48,7	0,8	22,7	0,05	71,4	0,5

Mudofa	49,1	0,6	23,6	0,5	72,7	0,1
«Olimp» Qashqadaryo	49,1	0,6	19,9	1,3	69,0	1,7
«Olimp» Termiz	49,2	0,6	21,8	0,4	71,0	0,7
Nukus «QDPI»	48,7	0,7	21,7	0,4	70,4	1
Samarqand «SamDU»	50,8	0,2	20,8	0,9	71,6	0,4
«Olimp» Termiz	49,5	0,6	22,2	0,2	71,7	0,4
O'rtacha qiymat	50,3	0,8	22,2	0,7	72,4	1,2

Eslatma: HS-hujumlarning samaradorligi, O'KTS-o'yning kiritilgan to'plarining samaradorligi, HHTVTSK-hujumdagi harakatlarning texnik va taktik samaradorlik koeffitsienti, S-set (parteyalar).

O'zbekistonning yetakchi jamoalari va o'yinchilarining hujumbardosh faoliyati samaradorligini tahlil qilish quyidagilarni ko'rsatdi, hujum harakatlarining samaradorligi ko'rsatkichi eng katta ahamiyatga ega, Uztelecom jamoasi voleybolchilariga tegishli-55%, eng kichik qiymat - o'yinchilar Jizzax «Ziyokor» terma jamoasi - 46,4 %.

Ma'lumotlarning o'rtacha qiymati O'zbekistinning yuqori malakali voleybolchilari guruhidagi ko'rsatkich 50,3% ni tashkil qiladi. Sakrab to'p kiritishdan foydalanish samaradorligi ko'rsatkichini aniqlash natijalari quyidagilarni ko'rsatadi, ushbu komponent uchun eng katta qiymat 25,1% bilan AGMKA(Toshkent) jamoasi voleybolchilariga tegishli, eng past ko'rsatkich Jizzax «Ziyokor» jamoasiga tegishli 19,1%. O'zbekistinning yetakchi voleybolchilari o'rtasidagi hujumbardosh faoliyatining ushbu tarkibiy qismidan foydalanish samaradorligining o'rtacha qiymati 22,2% ni tashkil etadi. Tadqiqot natijalari 2022-yilgi O'zbekiston kubigi va 2022-yilgi O'zbekiston chempionatining finalchisi (AGMKA (Toshkent), Uztelecom, Buvayda jamoalari) jamoalari hujumida texnik-taktik harakatlar koeffitsientining ancha yuqori darajasini ko'rsatadi, umumiy eng katta hissa jamoa natijasi hujum zarbalari bilan amalga oshiriladi, guruh taktik kombinatsiyalaridan foydalanish va umumiy ishlash koeffitsienti 75,7–77,5% ni tashkil qildi. O'zbekiston chempionatining reyting jadvalida oxirgi o'rinlarni egallagan jamoalar (Jizzax «Ziyokor»), ular yetarlicha ikkinchi uzatmalarga ega (65,5-69 ko'rsatkichlar), sakrab to'p kiritishning bajarilishi shuningdek hujumchilarning past samaradorligi natijasi, yuqori darajadagi voleybolchilarning harakatlari.

Xullas, musobaqalardagi hujumbardosh faoliyat sharoitida yuqori darajadagi voleybolchilar texnik-taktik harakatlarining samaradorligini baholashning taklif etilayotgan metodologiyasi o'yinchilarning texnik va taktik tayyorgarligi sifatini obyektiv ravishda bitta jamoa sifatida baholash va taqqoslash imkonini beradi

(tayyorgarlikning turli bosqichlarida), shunday qilib turli xil jamoalar turli xil jamoaviy taktik usullarni bajardi.

ADABIYOTLAR

1. Амалин М.Й. Исследование вопроса тактической подготовки волейболистов-мастеров: автореф. дис. канд. пед. наук. – Тарту, 1973. – 28 с.
2. Ашибоков М.Д. Критерии оценки технико-тактической подготовленности команд волейболистов //Вестник Адыгейского государственного университета. – 2006. № 6. – С. 290-292.
3. Дорошенко Е.Ю. Параметры эффективности технико-тактической деятельности квалифицированных волейболистов //Теория и методика физического воспитания и спорта. – 2006. № 2. – С. 116-121.
4. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе. М. Физкультура и спорт, 1978. 224 с.
5. Железняк Ю.Д., Ивойлов А.В. Волейбол: учебник для ин-тов физ. культуры. – М. Физкультура и спорт, 1991. – 239 с.
6. Клещев Ю.Н. Волейбол. Подготовка команды к соревнованиям: учеб. пособие. – М. ТВТ «Дивизион», 2009. – 208 с.
7. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов: учеб. издание. – Киев: Олимп. лит. 2002. – 319 с.
8. Носко Н.А. Формирование навыков ударных движений у волейболистов различных возрастных групп: дис. канд.пед.наук. – Киев, 1986. –186 с.
9. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения. – Киев: Олимп. лит. 2004. – 808 с.
10. Сучасні способи оцінювання техніко-тактичної майстерності у волейболі / Е.Ю.Дорошенко [и др.] // Проблем и перспектив развития спорт. игр и единоборств в высших учебных заведениях: сб. статей ИИ Межд. электрон. науч. конф. / под ред. проф. С.С.Ермакова. – Харьков; Белгород; Красноярск, 2006. – С. 59-62.
11. Таер Храйс Командные тактические действия волейболистов в нападении и методика их совершенствования: дис. канд. пед. наук. – М., 1997. – 194 с.

Tuxtapulaton Shahobiddin Nuriddinovich
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
tuxtapulatonshahobiddin6@gmail.com

Tuxtapulaton Ramazon Nuriddinovich
Samarqand tumani 41-son umumiy o'rta ta'lim maktabi jismoniy tarbiya o'qituvchisi